

Teatr im. S. Jaracza w Łodzi

JERZY ANDRZEJEWSKI

BRAMY RAJU

Jerzy Andrzejewski

(1909 – 1983); prozaik, publicysta. Debiutował zbiorem opowiadań *Drogi nieuniknione* (1936) oraz powieścią *Ład serca* (1938). W czasie okupacji uczestniczył w konspiracyjnym życiu kulturalnym jako pełnomocnik Delegatury Rządu RP do opieki nad literatami.

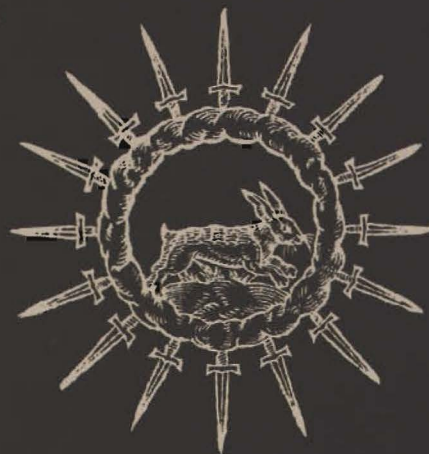
W 1948 wydał swoją pierwszą powojenną powieść *Popiół i diament*. Utwór wywołał silne kontrowersje z powodu niejasnej wymowy ideologicznej. Kręgi lewicowe zarzucały autorowi m.in. brak optymistycznej wizji przyszłej Polski. Reakcją pisarza była opublikowana w 1950 roku *Notatka. Wyznania i rozmyślenia pisarza*, w której potępił własne błędy i oświadczył, że głęboka przemiana myślowa doprowadziła go do marksizmu i leninizmu. W 1950 został członkiem partii komunistycznej. W latach 1952-57 był posłem na sejm PRL. W 1952 opublikował książkę *Partia i twórczość pisarza*. W 1958 napisał scenariusz do filmu Andrzeja Wajdy *Popiół i diament*, tworząc trzecią wersję tej samej historii (pierwszą zmienił w 1954, uwzględniając sugestie i zarzuty władz), odkłamującą wymowę powieści. Rozczarowany praktyką polityczną czasów stalinowskich, jako jeden z pierwszych wystąpił z PZPR (1959). W 1964 r. podpisał *List 34*, protest intelektualistów wystosowany w obronie wolności słowa, a w 1968 otwarcie opowiedział się przeciwko agresji państw Układu Warszawskiego na Czechosłowację. Konsekwencją był zakaz druku jego utworów. Z czasem stał się autorytetem opozycji antykomunistycznej i współtwórcą *Komitetu Obrony Robotników* (1976). Współredagował wydawane nielegalnie pismo literackie *Zapis*.

Andrzejewski to postać niejednoznaczna, zmienna w swoich sympatiach i postawach ideologicznych. Nawet w czasach zdecydowanego opowiedzenia się po stronie ideologii marksistowskiej i deklaracji swojej sympatii dla legalnej władzy, w jego twórczości pojawiały się elementy satyry na koniunkturalizm artystów (zbiór opowiadań *Złoty lis*, 1955) czy też specyficzne sposoby rozliczania się z własną twórczością w metaforycznej powieści *Ciemności kryją ziemię* (1955). Jako rozrachunek z narzuconą ideologią interpretowano również jedną z najbardziej oryginalnych i najlepszych powieści *Bramy raj* (1960).

Jeszcze w pierwszej połowie lat sześćdziesiątych rozpoczął pracę nad *Miazgą*, nowatorską w formie, wielowątkową powieścią, którą sklasyfikowano jako jeden z pierwszych polskich utworów postmodernistycznych. *Miazga* ukazała się w oficjalnym obiegu, w mocno okrojonej wersji, dopiero w 1981 roku, w pełnej edycji – w Londynie w 1992. Z uwagi na upływ czasu ów literacki eksperyment nie wywarł zamierzonego przez autora wrażenia, pozostał jednak ważnym świadectwem rozwoju polskiej prozy. Od śmierci pisarza upłynęło ponad 25 lat. Jego twórczość zdaje się coraz bardziej odchodzić w niepamięć, a przecież obcując z literaturą współczesną nie często mamy do czynienia z równie doskonałym opanowaniem formy i języka.

Dmąc w rogi, prowadząc psy na smyczy, kto konno, kto pieszo,
Przybyliśmy na te zbocza skąd widoczna jest knieja Idei (...)
Spojrzałem po naszej kompanii: łuki, rusznice,
Pięciostrzalowy sztucer, gdzieniegdzie proca.
A stroje! Ostatnia moda roku tysiącznego,
To znów cylindry jakie nosił na spacerach
Kaznodzieja Kierkegaard.
Niezbyt dobrane grono. Choć i tak Idea
Dla takich jak my nie straszna, nawet w jej legowisku.
Pasterzy ubogich napadać, rolników, smolarzy,
To tak, odkąd zmieniła swoje obyczaje.
A nade wszystko młodzianków. Udręczając ich snami
O Wyspie Słońca, sprawiedliwości na ziemi.

Czesław Miłosz, *Idea*

Jak potężnym i powszechnym było religijne rozmarzenie, świadczy o tym owa dziwna wyprawa krzyżowa dzieci, która na kilka lat przed śmiercią Innocentego III (1213) poruszyła południowo-wschodnią Francję, a nawet niektóre niemieckie okolice. Pastuszek pewien począł głosić, że duchy niebieskie oznajmiły mu, jako grób święty może być wybawionym tylko przez niewinnych i małoletnich. Chłopcy i dziewczęta w wieku od ośmiu do szesnastu lat opuszczali swoje rodzinne miejsca, zbierali się w tłumy i dążyli ku brzegom morza. Wiele ich poginęło z utrudzenia i niedostatku, wiele także stało się łupem chciwych handlarzy, którzy wabili te dzieci do siebie, a potem je sprzedawali w niewolę.

Fryderyk Schloesser, *Dzieje powszechne*

reżyseria i adaptacja Małgorzata Bogajewska

scenografia Maciej Chojnacki
współpraca scenograficzna Grzegorz Nowak
opracowanie muzyczne Rafał Kowalczyk
reżyseria światła Krzysztof Sendke

Jerzy Andrzejewski

B R A M Y R A J U

obsada:

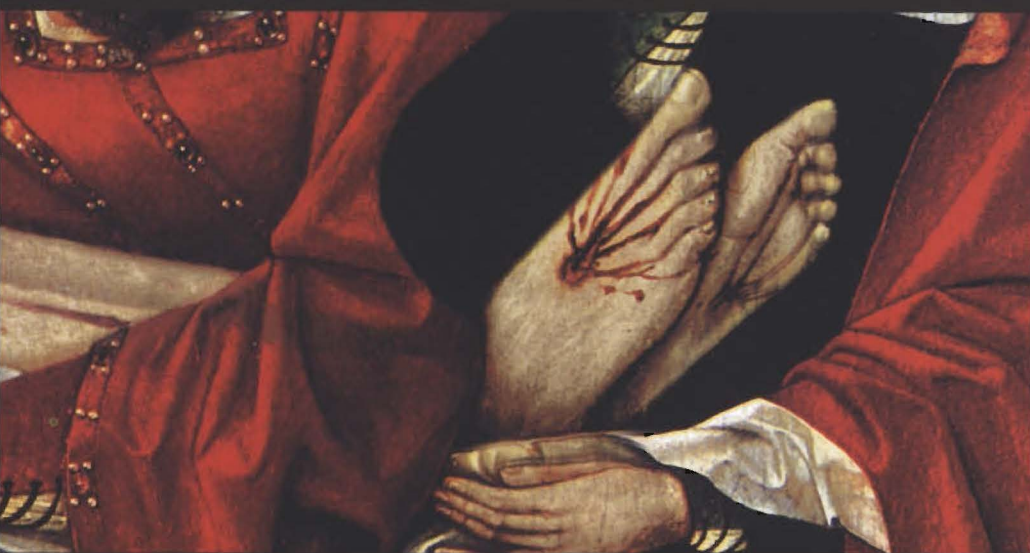
Spowiednik Andrzej Wichrowski Maud Iwona Drózdź - Rybińska
Robert Krzysztof Wach (PWSFTviT w Łodzi) Blanka Urszula Gryczewska
Aleksy Kamil Maćkowiak Jakub Tomasz Schuchardt (PWST w Krakowie)
Hrabia Przemysław Kozłowski Ojciec Maciej Małek
Matka Ewa Karaśkiewicz (gościnnie)

asystent reżysera, inspicjent Ewa Wielgosińska
operatorzy światła Sławomir Rakowski, Łukasz Schwiperich operator dźwięku Jakub Grasz

premiera na Scenie Kameralnej - wrzesień 2009 roku

Całkiem niedawno byliśmy świadkami narodzin idei Solidarności, dziś obserwujemy jej zmierzch. Nastąpiła epoka indywidualizmu, w której ludzie dążą do sukcesu samotnie. W procesie samodoskonalenia zmierzają do perfekcji. Jeśli zwracają uwagę na drugiego, to najczęściej po to, by z nim rywalizować. W dobie estetyzmu liczy się wygląd, design. Dziś zarówno gwiazdy show-biznesu, jak i przywódcy polityczni czy duchowi stają się ikonami pop-kultury. Nie sposób nie docenić ogromnej roli mass-mediów rozpowszechniających zjawiska zgodnie z mechanizmami powszechnej globalizacji. Czy skupienie się na sobie oznacza kryzys Ideologii? Okazuje się, że jedno nie przeczy drugiemu. Jaskrawym przykładem jest choćby islamski fundamentalizm, w którym kluczową rolę odgrywa estetyka samobójstwa. Zmianie ulega jedynie język projektów ideologicznych, instynkty ludzkie i tęsknota za niespełnionym są wciąż te same.

Dokąd idziemy ?

Idziemy w głąb samych siebie.

Co spotykamy po drodze?

Spotykamy różne przeszkody, a jedną z nich jest interpretacja wiary jako aktu „poddania się” zewnętrznemu autorytetowi.

Tymczasem im bliżej będziemy siebie,

tym bliżej będziemy Boga, który mieszka w nas.

Ks. Józef Tischner

Kryzys idei ?

Treść *Bramy raju* zamyka się w dwóch zdaniach, z których pierwsze zawiera całą fabułę, drugie – konkluzję o zbiorowym szaleństwie, które towarzyszy pochodowi ludzkości podejmowanemu przez kolejne pokolenia w imię dobrowolnie przyjętych lub narzuconych idei.

Rękomią sukcesu średniowiecznej krucjaty dziecięcej, zwolanej przez pasterza Jakuba z Cloues w intencji uwolnienia Grobu Pańskiego spod panowania niewiernych, ma być niewinność młodych krzyżowców. Zmierając do celu, odbywają spowiedź, z której wynika, że religijna idea wyprawy jest wielką mistyfikacją. Uczestników krucjaty spaja bowiem nie tyle szlachetna misja, co skomplikowane więzy uczuciowe i tęsknoty erotyczne. Sprężyną wydarzeń jest nieodwzajemniona miłość, odczuwana głównie jako gwałtowne pożądanie. Im bardziej daremna, tym silniejsza. Sposób myślenia i samoświadomość

młodych krzyżowców niewiele mają jednak wspólnego z mentalnością człowieka XIII wieku. Nie chodzi tu bowiem o rekonstrukcję historii, lecz o pokazanie ponadczasowych mechanizmów rządzących ludźmi i ich zachowaniami. O kompromitację wielkich idei, już u źródeł skażonych pychą, ślełą wiarą, pożądaniem, żądzą posiadania.

Droga do obiecywanego raju naznaczona jest cierpieniem. Bramy raju okazują się jedynie mirażem na martwej pustyni, o czym przekonują się kolejne generacje, zdolne dla idei iść na samozatrącenie i popełniać zbrodnie.

Historia pełna jest świadectw ludzkiego oblędu. Tortury inkwizycji, zagłada rządzonych kultur obu Ameryk, wojny toczane pod sztandarami wiary to powszechnie znane grzechy Kościoła. Ale nie tylko on ma zbrodniczą przeszłość. Zwycięstwa rewolucji francuskiej czy liberalizmu również zrodziły się z przelewu krwi, zaś skala zbrodni popełnionych w imię idei w XX wieku nie ma sobie równych w całej historii.

Teatr im. Stefana Jaracza w Łodzi

Instytucja Kultury Samorządu Województwa Łódzkiego

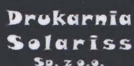
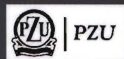
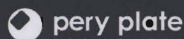
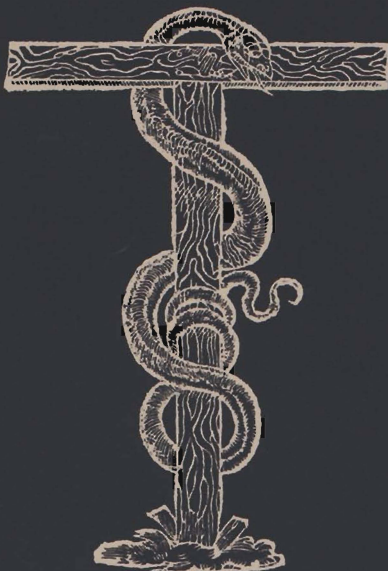
dyrektor naczelny Wojciech Nowicki dyrektor artystyczny Waldemar Zawodziński

sezon 2009/2010

www.teatr-jaracza.lodz.pl

mecenasem strony internetowej jest SFeRa

mecenasem łączą internetowego jest TOYAnet

redakcja programu Ewa Drozdowska

projekt graficzny Mariusz Grzegorzek

foto Tymoteusz Lekler dtp Beata Grabska druk Hossa Druk